MİMAR VE KENT TASARIMCISI AYÇA BİLSEL VE PROF. DR. S. GÜVEN BİLSEL İLE 1960-1980 DÖNEMİNDE MERSİN KENTİ PLANLAMASI ÜZERİNE SÖYLEŞİ

F. Cânâ BİLSEL

Giriş

Bu söyleşi metni, 12 Şubat 2024 tarihinde Ayça Bilsel ile İller Bankası'nda Mersin kentinin planlama çalışmaları üzerine yapılan ilk görüşme ve 6 Haziran 2024 tarihinde Ayça Bilsel, Güven Bilsel, Nida Naycı, Sara Belge ve Cânâ Bilsel'in katılımıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilen söyleşinin dökümü üzerinden hazırlanmış; Ağustos 2024 içerisinde Ayça Bilsel ve Güven Bilsel'in katkılarıyla son halini almıştır.

1950'lerin ortalarında ulusal ölçekte önem taşıyan bir ulaşım yatırımı olan Mersin Limanı'nın yapımı sürerken Mersin'de kentsel gelişmeyi, liman ile ilişkili kullanımları ve altyapı yatırımlarını yönlendirmek üzere yeni bir imar planı yapılması gündeme gelmiştir. Mersin'in önemli bir liman kenti olması nedeniyle imar planının doğrudan İller Bankası tarafından yapılmasına karar verilmiş ve 1960-1963 yılları arasında, Belediyeler İmar Müdürlüğü'nde Mersin İmar Planı hazırlanmıştır. Kentin planlamasına ilk aşamada 1/10.000 ölçekli bir nazım planın hazırlanmasıyla başlanmış; Mersin limanı ile birlikte, bir diğer ulaşım altyapısı olan ve kentin kuzeyinden geçirilen çevre yolu plana işlenerek, kentsel gelişme alanları ile, kentin yakın çevresinde bağ-bahçe niteliği korunacak alanlar belirlenmiştir (Akçura, 1982; 167,180). İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğünde nazım planda belirlenen ana kararlar doğrultusunda, uygulama imar planlarının hazırlanmasıyla devam edilmiş ve Mersin İmar Planı, 1963 yılında Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır (Ünlü, 2009;35). Bundan yaklaşık bir yıl sonra, 1964 yılında, liman inşaatı sürecinde kent merkezinin denizle arasında oluşturulan dolgu saha için yine İller Bankası tarafından bir mevzi imar planı yarışması düzenlenmiştir. Bu alanda yer alacak kentsel kullanımları, kütle ve açık alan düzenlemelerini belirlemek üzere düzenlenen bu yarışma, henüz bu biçimde adlandırılmamış olsa da, bir kentsel tasarım yarışması niteliğindedir (Mimarlık Dergisi, 1965:18).

Yüksek Mimar ve Kent Tasarımcısı Ayça Bilsel, İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü'nde Mersin İmar Planını gerçekleştiren planlama ekibinde yer almış; sonraki yıllarda da ilgili planlama grubunun yöneticisi olarak plan değişikliklerinin bir bölümünü izlemiştir. Söyleşinin ilk bölümünde, Mersin İmar Planı'nın hazırlık çalışmaları, başlıca plan kararları ve özellikle kentin denizle arasında yeni bir eşik yaratan kıyı dolgusu üzerinde kentsel düzenleme çalışmalarıyla, Mersin Mevzi Plan Yarışması Ayça Bilsel ve Güven Bilsel'in tanıklıklarıyla ele alınmıştır.

Mersin kentinde hızlanan nüfus artışı karşısında, kent çevresinde yeni gelişme alanları açılması gereği ve çok sayıda revizyon talebi nedeniyle 1970'lerin ortasında yeni bir imar planı yapılması gündeme gelmiştir. Tuğrul Akçura, Mersin Belediyesi'nin 1975 yılında yeni bir imar planı elde etmek üzere kendi yapısı içinde bir "danışman grup" oluşturduğunu ve 1976-77 yıllarında kendi danışmanları yoluyla bir nazım plan eskizinin oluşturulduğunu kitabında aktarmaktadır. Belediye'nin bu girişimini "o devrede yerel yönetimlerin güçlenmek yönündeki genel eğilimi içinde değerlendirmek gerektiğini" vurgulayan Akçura, nazım plan eskizinin bir "düzenleme şeması" olarak işlev görmesinin, "1/5000'lik ayrıntılı nazım planlarla 1/1000'lik uygulama planlarının çalışmanın başında tüm kent için hazırlanmayıp, gereksinme duyuldukça peyderpey belediyece üretilmesi" yönteminin önerildiğini belirtmektedir. İller Bankası tarafından hazırlanan Mersin İmar Planı'nın 15-20 yıllık uygulama sürecinde, 235 plan değişikliğine konu olduğunu vurgulayan Akçura, önerilen bu yöntemin ayrıntıda plan değişikliği taleplerinin önüne geçeceği düşüncesindedir (Akçura, 1982:168).

Mersin Nazım İmar Planı revizyonunun İmar ve İskân Bakanlığı'nın denetiminde hazırlanması 1980 öncesinde gündeme gelmiş, 1980'de Büyükşehir Belediyesi'nin kurulmasıyla birlikte Mersin'de imar planlama çalışmaları yeni bir sürece girmiştir. S. Güven Bilsel, 1979-1983 tarihleri arasında İmar ve İskan Bakanlığı'nda, Planlama ve İmar Genel Müdür Yardımcısı görevindeyken Mersin planlamasından sorumlu Danışma ve Denetleme Kurulu Başkanı olarak sorumluluk üstlenmiştir. Bu dönemde Mersin iç göç ve nüfus artışı ile yeni bir gelişme dönemine girmiştir. Bir yandan imar planı hazırlama yetkisinin merkezden yerel yönetime devredilmesi, diğer yandan kentte nüfus artışıyla ortaya çıkan yeni gereksinimler ve artan talepler doğrultusunda yaşanan bu süreç, bu söyleşide Güven Bilsel'in aktardığı deneyimler ışığında ele alınmaktadır.

Resim 1. Ayça Bilsel

Resim 2. Cânâ Bilsel ve Ayça Bilsel

Resim 3. Güven Bilsel ve Ayça Bilsel

Bölüm 1: İller Bankası'nda Mersin İmar Planı Çalışmaları

Cânâ Bilsel: Sayın Ayça Bilsel, 1960'larda İller Bankası'nda göreve başladığınızda, Mersin için gerçekleştirilen imar planı, bu kurumda üzerinde çalıştığınız ilk planlama çalışmasıydı diye biliyorum. Bu çalışmalarla ilgili anılarınızı aktarabilir misiniz? Mersin İmar Planı hazırlıkları İller Bankası'nda hangi birimde ve nasıl yürütülüyordu?

Ayça Bilsel: 1962 yılı Haziran ayında İller Bankası'nda Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü'nde çalışmaya başladığımda, Mersin İmar Planı çalışmaları Dr. Nezihe Taner'in yürütücülüğünde devam etmekteydi. Ben de bu çalışmada görevlendirildim. O zaman Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü, İmar ve İskân Bakanlığı'nın bulunduğu binalardan Kumrular Sokak üzerindeki binanın 4. katında, geniş bir çalışma mekânına sahipti.

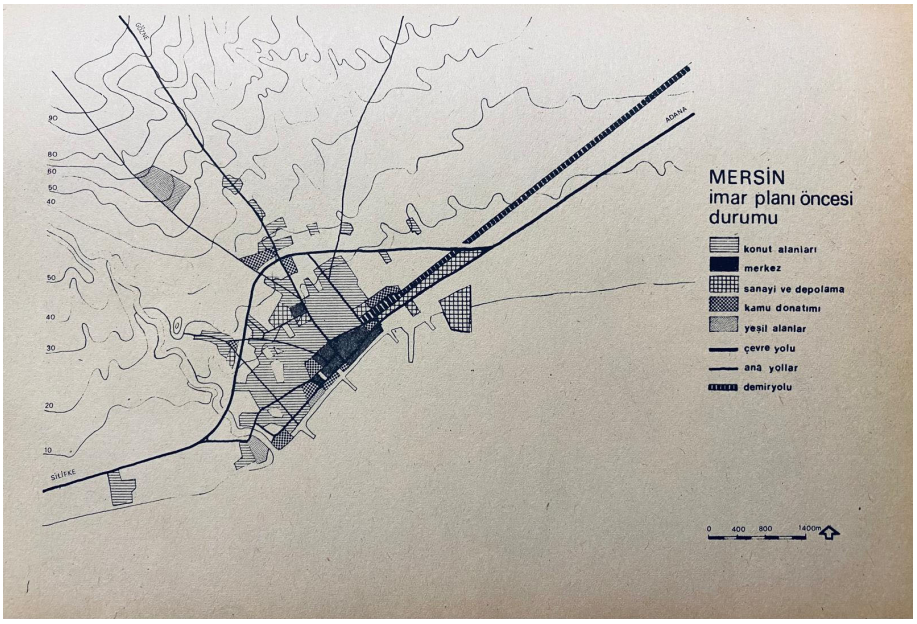
İller Bankası'nda o zamanlar kent planlama ile ilgili iki müdürlük vardı: Biri Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü, diğeri ise Şehircilik Müdürlüğü. İller Bankası Müdürler Kurulu'nun kararı doğrultusunda daha büyük şehirlerin planları doğrudan banka tarafından Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü'nde hazırlanıyordu. Şehircilik Müdürlüğü'nde ise daha küçük yerleşmelerin imar planları için ihaleler yapılıyordu. Belediye İmar Planlama Müdürlüğü'nün başında –1960'ların ilk yarısında- iki müdür bulunuyordu: Y. Müh. Mimar Melahat Topaloğlu ve Y. Mimar Bülent Berksan. Mersin ile birlikte Çanakkale ve Nevşehir'in planlama çalışmaları da bu dönemde Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü'nde yapılmaktaydı.

Cânâ Bilsel: Mersin İmar Planı çalışması hangi aşamalardan oluşuyordu? Siz hangi aşamada çalışmalara katıldınız?

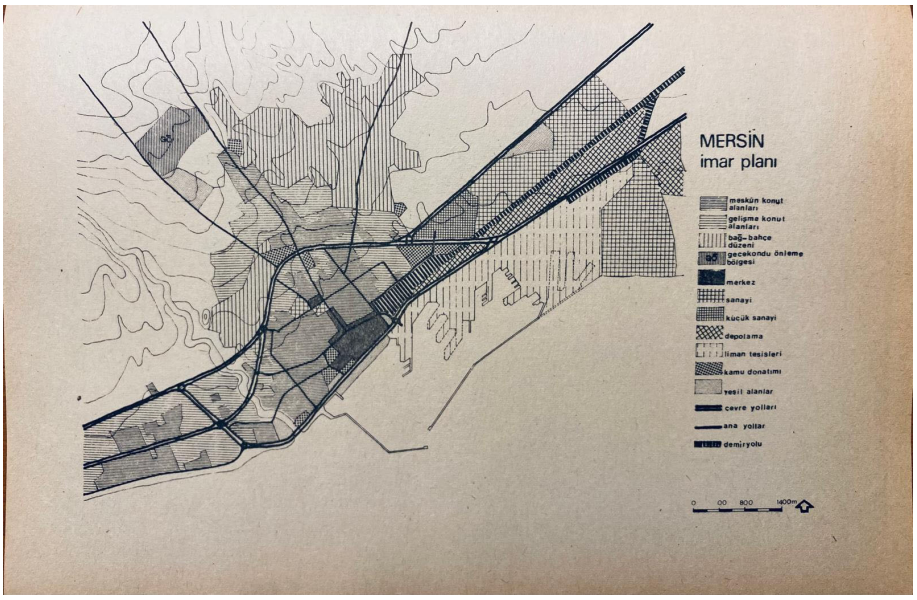
Ayça Bilsel: İller Bankası'nda 1/10.000 ölçekli Mersin Nazım Planı ben göreve başlamadan önce hazırlanmıştı. Bu planda çevre yolu yay biçiminde, mevcut kentin dışından geçirilmişti. Böylece Adana-Mersin Karayolu, kentin kuzeyinden geçirilen bu çevre yoluyla Silifke Yolu'na bağlanıyordu. Gelişme alanları batıya doğru uzanıyor, çevre yolu dışında narenciye bahçeleri tarımsal alan olarak tanımlanıyordu. Sanayi ve depolama alanları ise kentin Adana yönünden girişinde konumlanıyordu (Şekil 1 ve 2).

Plan öncesinde Calsat metodu ile yapılmış analitik etütler bulunuyordu. Mevcut arazi kullanımları, eğitim tesisleri, kamu kurumları, sosyal tesisler ve yeşil alanlar ayrı ayrı haritalar üzerinde işaretlenmişti. Bu analizler, kalın duralit kapaklı bir cilt içerisinde bir araya getirilmişti. Calsat metodu daha sonra İller Bankası tarafından düzenlenen birçok kent planlama yarışmasında, şartname ekinde verilen analitik etütlerde de kullanıldı.

Uygulama imar planı, bu nazım plan esas alınarak geliştirildi. 1/10.000 ölçekli nazım plandan, doğrudan 1/1000 ölçekli uygulama planlarına geçmek kolay olmayan bir çalışmaydı. Mevcut yerleşme alanları

Şekil 1. İller Bankası tarafından hazırlanan Mersin İmar Planı öncesinde yerleşim alanları, liman ve çevre yolu (Kaynak: Tuğrul Akçura, 1982:167-180).

Şekil 2. İller Bankası tarafından hazırlanan ve 1963 tarihinde onaylanan Mersin İmar Planı, 1/10.000 ölçekli Nazım Plan Şeması (Kaynak: Tuğrul Akçura, 1982:167-180).

“meskûn alan” olarak taranıyordu. Bu alanlarda ulaşım çözümleniyor, yolların genişlikleri belirleniyordu. O dönemde, meskûn alanlarda yönetmelik uygulaması geçerliydi. Yol genişlikleri önemliydi, çünkü yönetmeliğe göre meskûn alanlarda yeni yapılacak binaların kat yüksekliği, üzerinde bulunduğu yola göre belirleniyordu. Kuzeyden güneye yeşil bağlantılar oluşturuldu. Yoğurtçu Parkı bu yeşil koridorlardan birinin üzerinde yer alıyordu.

Batıda, Pozcu’ya kadar olan bölgede yeni gelişme alanları planlandı. Kuzeyde kent, çevre yolunun oluşturduğu yayın içerisinde kalıyordu. Çevre yolunun kuzeyinde narenciye bahçelerinin korunmasına çalışıldı.

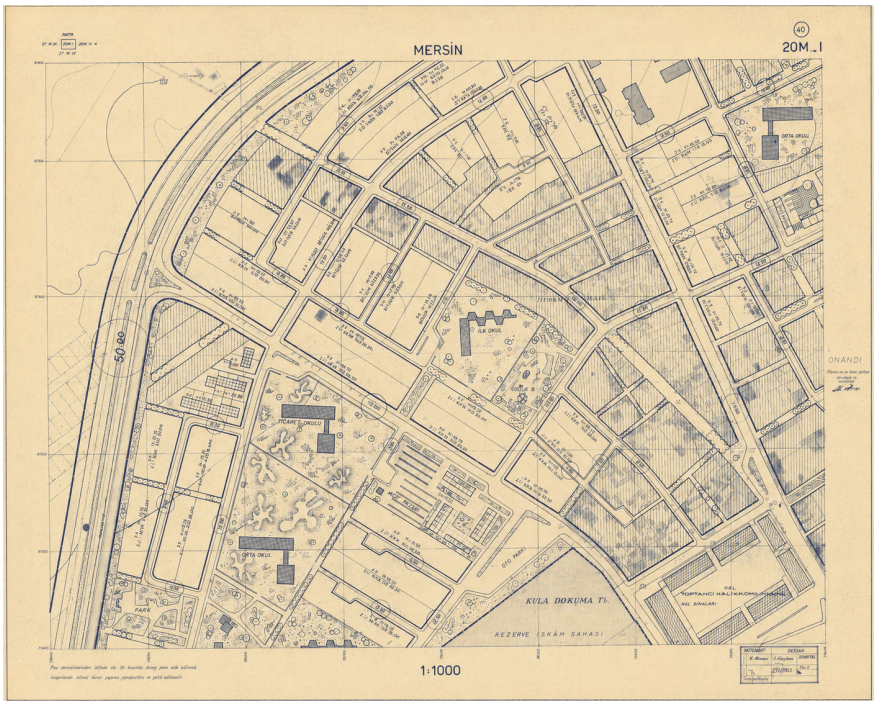
Cânâ Bilsel: İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğünde, Mersin planı üzerinde çalışan planlama ekibinde kimler yer alıyordu? Nasıl bir çalışma yönteminiz vardı?

Ayça Bilsel: Mersin İmar Planı çalışmasını Dr. Nezihe Taner yürütüyordu. Mimarlık eğitiminin ardından Almanya’da şehircilik alanında doktora yapmış olan Nezihe Hanım, Belediye İmar Planlama Müdürlüğü’nde Grup Şefi konumundaydı. Kendisi de imar planı üzerinde bizimle birlikte çalışırdı. Nezihe Hanım yeni gelişme alanlarını planlarken, yapı adalarında önce kütleleri yerleştirir, daha sonra planda cephe hatlarını bu düzene göre geçirirdi. Mimarca mekân oluşturacak şekilde, binaların ön-arka ilişkilerine dikkat ederek çalışırdı (Şekil 3).

Bülent Berksan, ben İller Bankası’nda çalışmaya başladığımda Fransa’daydı, döndükten sonra o da Mersin çalışmasının yönetimine katıldı. Bülent Bey’in isteğiyle kentin ticaret merkezinde üç boyutlu çalışmalar, kent adaları üzerinde kitle etütleri yaptım. Hüseyin Kaptan da Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü’nde görev yapıyordu. Onun elinde pastel boyalar ile kent merkezinde oluşturulacak yeşil koridorları etüt ettiğini hatırlıyorum.

Liman, demiryolu ve karayoluyla ilişkili olarak sanayi alanı planlaması üzerinde çalışıldı. Bu plan üzerinde ODTÜ’nün ilk mezunlarından, mimar Güldenen Girin çalışıyordu. Kentin kuzeydoğusunda çevre yoluna yakın büyük bir sebze-meyve hali düzenlemesi yapıldı. Bu alanı Dumrul Yavaş etüt etti. Daha sonra Güner Gezim ekibimize katıldı. Onun da kent merkezi üzerinde çalıştığını ve bu alanda mülkiyetleri ince ince işlediğini hatırlıyorum.

İller Bankası’nda imar planlama çalışmaları gruplar halinde yapılıyordu. Belirli aralıklarla kolokyumlar düzenleniyordu. Bu kollokyumlar, iki üç gün süren, herkesin konuştuğu, görüş bildirdiği toplantılardı. Belediyeler, İmar Planlama ve Şehircilik Müdürlüklerinde çalışan uzmanlar biraraya gelirler, panolara asılan imar planı paftalarını inceler ve planlar üzerinde alabildiğine tartışırlardı. İller Bankası hepimiz için çok eğitici, nefis bir ortamdı. Mersin İmar Planı çalışması da benzer bir süreçten geçti. Daha sonra İller Bankası altında bu iki müdürlük birleşti, İmar Planlama Dairesi oldu.

Şekil 3. 1963 tarihli 1/1000 ölçekli Mersin İmar Planı’ndan ayrıntı: Çevre yolu ile meskun alanlar arasında, öneri konut alanları, okullar ve çarşı alanı, bu alanları bağlayan yaya yolları, araç yolları ve otoparklar. (Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi Arşivi, pafta no: 20M-I).

Cânâ Bilsel: Bu yıllarda Mersin Limanı'nın inşa edilmesi, kentin liman ile ilişkisinin yeniden düzenlenmesinde önemli olmuş olmalı, öyle değil mi?

Ayça Bilsel: Liman projesine göre, kentin kıyısında geniş bir dolgu alan oluşturulmuştu. Liman projesi plana işlenirken, limanın dolgu alanı ile kıyıdaki parseller arasında ince bir yolun geçmekte olduğunu görmüş ve bu yolu düzeltmiştim. O zaman liman inşaatında görev alan bir mühendis, kıyıda yer alan mülkiyetlerin "leb-i derya haklarını" almak için, bu parsellerin sahil tarafında 1 metrelik bir şeridin kamulaştırılmış olduğu, imar planı yapılırken bu yol hattına dikkat edilmesinin önemli olduğu konusunda bizi uyardı. Kent merkezi ile kıyı dolgu alanı arasından Sahil Caddesi bunu dikkate alarak geçirildi. Sahil Caddesi batıya doğru uzatıldı, Tevfik Sırrı Gür Stadyumu'nun güneyinden geçirilerek kuzeye doğru kavisli bir yol ile çevre yoluna bağlandı. Sahil Yolu'nun kuzeye doğru döndüğü yerde, Nezihe Hanım'ın kıyıda bir otel kütlesi etüt ettiğini hatırlıyorum.

Cânâ Bilsel: Mersin'in kentsel gelişimiyle ilgili kimi makalelerde, İller Bankası Planı'nda geçirilen sahil yolunun kent merkezinin denizle ilişkisini kestiği eleştirisi yapılıyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Ayça Bilsel: Kent merkezinin kıyısı Mersin Limanı inşa edilirken doldurulmuştu. Kentin denizle ilişkisini asıl bu dolgu alan kesmekteydi. Sahil Caddesi'nin geçirilmesi, tersine, bu dolgu alanın kentle ilişkisini sağlamıştır. Nazım planda kentin kuzeyinden yay şeklinde geçirilen çevre yolu ile karayolu ulaşımı kentin dışına alınmış, Sahil Caddesi bir kentiçi yolu olarak düşünülmüştür.

Mersin İstasyon binası önündeki meydan düzenlemesi ve yolcu limanı ile istasyon arasındaki yaya bağlantısını çözmek üzere çok uğraştığımı hatırlıyorum. Yolcular gelecek, nasıl dağılacak, nasıl hareket edecek? Yolcu limanına yaya erişimini, otobüs durakları ve otoparkları etüt ederken bunlara çözüm getirmeyi amaçladık (Şekil 4).

Cânâ Bilsel: Mersin İmar Planı'nı Belediye Meclisi'ne sunmak üzere Mersin'e geldiğinizi biliyorum. Plan Mersin'de nasıl karşılandı?

Ayça Bilsel: 1963 yılı yaz aylarında, hazırlanan 1/1000 ölçekli planları Belediye Meclisi'ne sunmak üzere Mersin'e gittim. İmar ve İskân Bakanlığı'ndan Güven Bilsel de bu seyahatte Bakanlık temsilcisi olarak görev aldı. Mersin yerel basınında "şehircilik azmanları geldi" şeklinde haber yapıldığını hatırlıyorum. Belediye'de Meclis salonunda planlar duvarlara asıldı. Paftalar duvarları doldurdu. İmar Planı'nı sunmaya hazırlanırken Meclis üyeleri heyecanla yerlerinden kalkarak planların başına toplandılar. Kendi arsaları için planda ne karar verildiğini merak ediyorlardı.

Cânâ Bilsel: İmar Planı'nın onaylanmasından sonra da, İller Bankası'nda Mersin'e ilişkin çalışmaların devam ettiğini anlıyorum. Ne tür çalışmalar yapıldı? Kent merkezinde plan revizyonu yapıldı mı?

Ayça Bilsel: Plan onandıktan sonra, Belediye Meclis kararlarıyla planda bazı değişiklikler veya yeni ortaya çıkan, çözüm gerektiren konularda istekler olabilir. Bu durumda, bu konular plan müellifi olarak İller Bankası'na gelir, burada çalışıldıktan sonra, görüşümüzle birlikte, onanmak üzere İmar ve İskân Bakanlığına gönderilirdi. Bu kapsamda, Dumrul Yavaş'ın düzenlediği hal kompleksi, Güner Gezim'in kent merkezinde, Toros Oteli ve civarında gerçekleştirdiği çalışmalar sayılabilir.

Cânâ Bilsel: Günümüzde Mersin Opera ve Balesi tarafından kullanılan Halk Evi binasıyla da ilginç bir anınız var. Bundan da bahsedebilir misiniz?

Ayça Bilsel: Mersin Valiliği'nin, Halkevi binasının Valilik binası olarak kullanılması için plan değişikliği teklifi İller Bankası'na gelmişti. Konuyla ilgili tüm ekip olarak buna karşı yazılı görüş bildirdik ve Halkevi binasının Kültür Merkezi olarak kullanılmasını önerdik. Güner Gezim ve Mersinli arkadaşımız Aykut Hokkacı bu konuda çalışma yaptılar ve Valilik için yeni bir yer önerdiler. Bu öneri, İmar ve İskân Bakanlığı tarafından kabul edildi, Valiliğin teklifi ise reddedildi. Bugün Halkevi binasının Devlet Opera ve Balesi tarafından kullanıldığını görmek, yıllar sonra orada bir opera dinlemek benim için gurur kaynağı olmuştur.

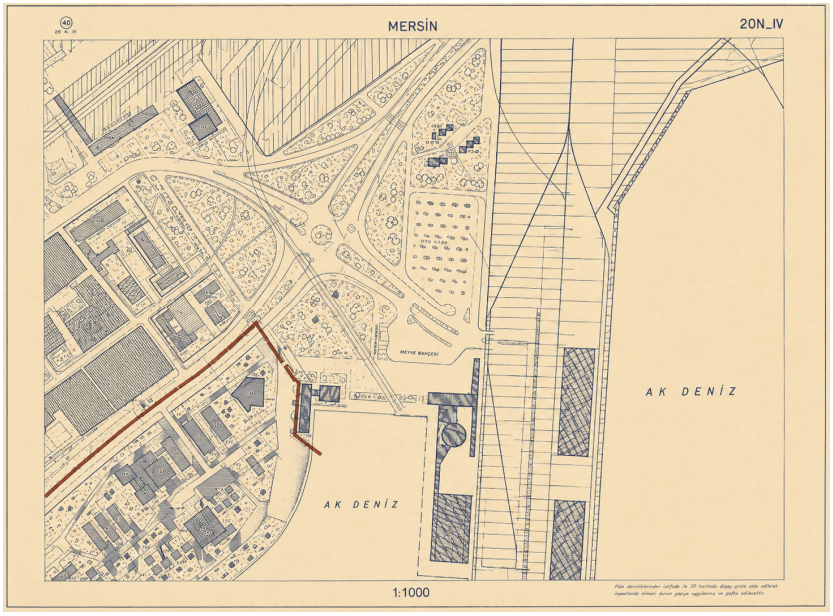
Cânâ Bilsel: İller Bankası Planı olarak bilinen imar planı paftalarına bakıldığında, Sahil Caddesi ile deniz arasında uzanan dolgu alan üzerinde, dönemin Modern Mimarlık anlayışını yansıtan bir kütle düzeni getirildiği görülüyor. Bu düzenlemeyi kim yapmıştı? Aynı planın üzerinde, olasılıkla sonradan, bu alan için "Mimarlık – Şehircilik Proje Müsabakası neticesinde planlanacak tasdiksiz saha. Müsabaka neticesine kadar bu sahada herhangi bir işlem yapılmayacaktır" şeklinde not düşülmüş (Şekil 5).

Ayça Bilsel: Sahil Bulvarı'nın güneyinde oluşturulan dolgu alan üzerinde kent merkezinin gelişeceği düşünülüyordu. Bu öngörüyle, Dr. Nezihe Taner bu

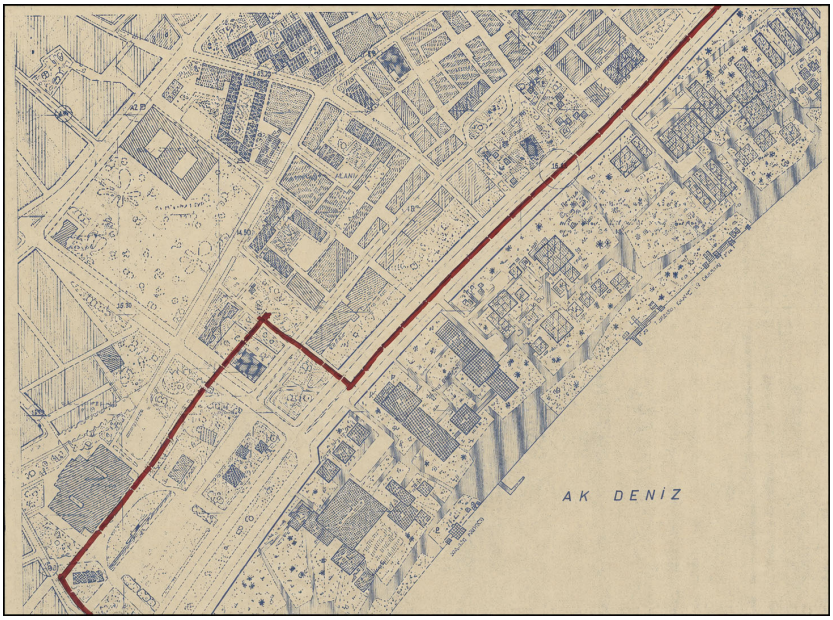
kütle düzeni çalışmasını yaptı diye hatırlıyorum. Sonradan bu alanda yarışma açılmasına karar verildi. Daha sonra kentsel tasarım niteliğinde bir mevzi imar planı yarışması açıldı. Sözünü ettiğiniz bu not, yarışma sonuçlandıktan sonra plan üzerine yazılmış olmalı. Yarışmanın şartnamesini Dr. Nezihe Taner hazırladı, çok ayrıntılı bir çalışma yaptı. Yarışma jürisinde Mithat Yenen ve Bülent Berksan'ın yer aldığını hatırlıyorum. Bu yarışmayı Doruk Pamir, Kemal Aran ve ekibi kazandı. Bu projenin, kavramsal, basit bir şeması vardı. Alanda yüksek bir kütleden başlayan bir yaya aksı uzanmaktaydı, bu aksın çevresi yeşil bırakılmıştı. Bu proje uygulanmadı. Fakat daha sonra bu alanda bir park düzenlenmesi yapılması iyi oldu (Şekil 6).

Cânâ Bilsel: Mersin ile tanışıklığınız çocukluğunuza uzanıyor sanırım. O zamanki izlenimlerinizden de söz eder misiniz biraz?

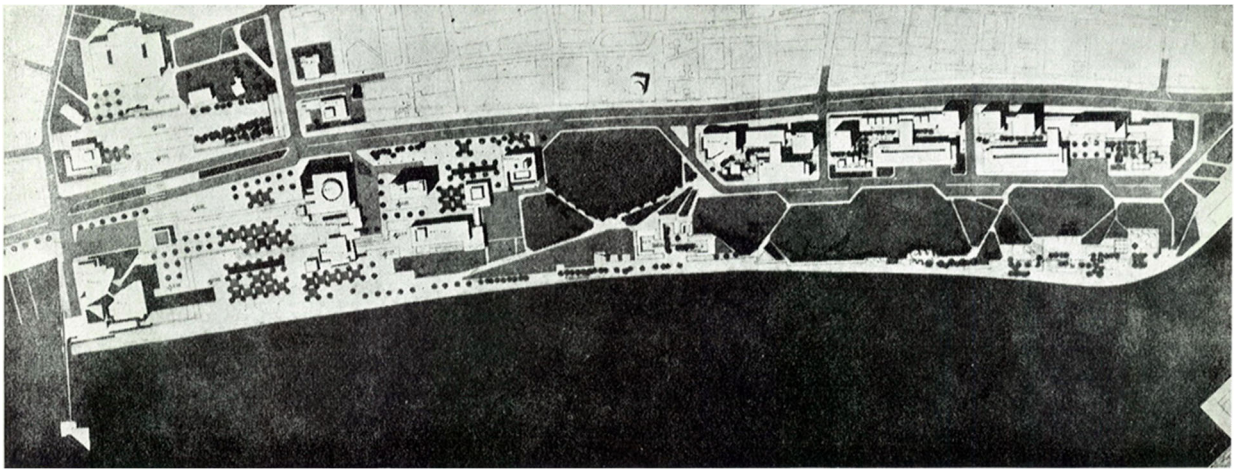
Ayça Bilsel: Babam, Adana'ya askeri doktor olarak tayin edilmiş ve daha sonra muayenehane açarak uzun yıllar serbest doktor olarak Adana'da çalışmaktaydı. Benim çocukluğumda güzel bir yere gitmek için gidilirdi Mersin'e. Balolar olurdu. Annem ve babam hazırlanır, Tıp Balosu'na, Cumhuriyet Bayramı'nda düzenlenen Cumhuriyet Balosu'na Mersin'e giderlerdi. Bir de tatil günlerinde balık yemek için gidilirdi. Uray Caddesi'nde Ticaret Odası'nın altında bir lokantada balık ve karides yenirdi. Kocaman kocaman güneyin karidesleri... Ardından pergolaların olduğu parka

Şekil 4. 1963 tarihli 1/1000 ölçekli Mersin İmar Planı'nda demiryolu istasyonu ile yolcu limanı arasında oluşturulan yaya yolu bağlantısı, otoparklar ve kavşak çözümü (Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi Arşivi, pafta no: 20N-IV).

Şekil 5. 1963 tarihli 1/1000 ölçekli Mersin İmar Planı'nda kıyıda dolgu alanı üzerinde, kent merkezinin uzantısı olarak önerilen kütle düzeni. Dolgu alan için 'Mimarlık – Şehircilik Proje Müsabakası neticesinde planlanacak tasdiksiz saha. Müsabaka neticesine kadar bu sahada herhangi bir işlem yapılmayacaktır' notu, pafta üzerine elle yazılmıştır (Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi Arşivi, pafta no: 19M-II).

Şekil 6. Mersin Mevzi Plan Yarışması'nda (1964-1965), Mehmet Doruk Pamir ve Kemal Güngör Aran'ın Birinci Ödülü Alan Projesi (Kaynak: *Mimarlık Dergisi*, 1965, 18).

gidilir, deniz kenarında oturulurdu. Denizin oturduğumuz yerlere kadar, ufak dalgalarla, şıpır şıpır gelişini hatırlıyorum.

Çok uygar bir şehirdi. Mersin'de tanıdıklarımızın genç kızları vardı, evlerinde plak çalınan pikapları ve National Geographic gibi dergileri vardı.

Sonra sen oradayken gittiğimiz zaman da çok güzeldi…

Güven Bilsel – *Mersin Planlama Çalışmaları Ayça ile ...*

Y. Mimar Ayça Savcı (Bilsel) ile birlikte Mersin'e ilk seyahatimiz, nişanlı olduğumuz dönemde, 1963 yılında Mersin İmar planı çalışmaları kapsamında gerçekleşmişti. Ayça'ya annesi refakat ediyordu, Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğünden seyahate katılan ekipte, coğrafyacı Safter Sağnak ile teknik ressam Sedat Egeli de yer almış bulunuyorlardı.

Mersin Kent Bütünü İmar Planı çalışmaları, Banka'da Dr. Nezihe Taner'in şefliğinde bir grup genç plancı-mimar tarafından yürütülüyordu. Ayça da bu gruptaydı. Bu kez yapılan yolculukta, uygulama planı aşamasında yapılan bir düzenlemenin belediyede sunumunun yapılması ve meclis kararı alınarak çalışmanın sürdürülmesi amaçlanmıştı. Benim görevim de Bakanlık adına planın bu aşamasının yerinde incelenmesi idi. Ayça'nın düzenlenmesinden sorumlu olduğu tasarımı Belediye Meclisinde birlikte savunduğumuzu anımsıyorum.

Yaşanılan dönem, Mersin limanı inşaat çalışmaları nedeniyle kentin merkezi iş alanında, limana yakın kıyı kesiminde bir dolgu alan yapımının kararlaştırıldığı dönemdir. Mersin Belediye binasının da yer aldığı bu kesimde bizim kaldığımız Toros Otel de yine deniz kıyısındaydı. Dolgu alan gerçekleştiğinde mülkiyet sınırları kıyıda biten tüm bu yapılar, yürürlükteki Tapulama Kanunu hükümlerine göre, kazanılan dolgu alanda kendi parsellerinin genişliğince yeni kıyı çizgisine kadar toprak sahibi oluyorlardı. Buna "Leb-i Derya Hakkı" deniyordu. Kıyıları, tapulamaya konu oluşturmayan "Devletin Hüküm ve Tasarrufundaki Alanlar" olarak tanımlayan Kıyı Yasasının henüz çıkarılmadığı bir dönemdi bu. Bu soruna çözüm araştırmış olan, sohbet etme fırsatı bulduğumuz liman mühendisi Rıdvan Bey, ilginç bir önlem tasarlamıştı. Kazanılan dolgu sahanın kamu elinde kalabilmesinin tek yolunu bulmuştu. Kıyıdaki mülklerin deniz yönlerinden birer metrelik bir ince bandın liman inşaatı gerekçesiyle önceden kamulaştırılması yapılacak; böylece dolgu alanın tamamının sahipliliği kamu elinde kalmış olacaktı.

Güven Bilsel - *Mersin Kenti Mevzi İmar Planı Yarışması üzerine…*

Kente kazanılan bu yeni dolgu alanın kullanım biçimini belirlemek üzere, İller Bankası'nca 1964 yılında bir "Mevzi İmar Planı" yarışması açıldı. Ayça ile katıldığımız ilk kentsel tasarım yarışması budur. Denizden kazanılan alanda halkın kullanımına açık kamusal mekân düzenlemelerine yer veren geniş boşluklar bırakmakla birlikte; denize dik konumda dikdörtgen bloklar önerisi ile rasyonel bir kullanım tasarlamıştık. Model çalışmasına Bakanlıktan teknik ressam arkadaşımız Hüseyin Pamukatan yardımcı olmuştu. Bizim dereceye giremediğimiz bu yarışmada, ODTÜ mezunu mimarlar M. Doruk Pamir ve Kemal G. Aran birincilik kazanmışlardı. Bu yarışmada jürinin tercihi, alanın büyük kesiminin açık-yeşil alan niteliğinde korunmasıydı.

Sara Belge: Mersin Büyükşehir Belediyesi arşivinde İller Bankası planına ulaştık. 1/1000 ölçekli bu planların içeriği çok zengin. Lejantta ayrıntılı düzenlemeler getirilmiş. 1960'lardaki bu planlarda yapı adası içerisinde bugün konuştuğumuz kent kodları işlenmiş. Hatta, o dönemde Pozcu'daki yeni gelişme alanlarında yapılaşma koşulları çok detaylı çalışılmış. Fakat 1980'lerde ve 1990'lardaki planlara baktığımızda imar adaları içerisinde emsal verildiğini görüyoruz. Kent merkezinde ise, tam olarak Gümrük Meydanı ve çevresine ilişkin paftalara ulaşamadık.

Güven Bilsel: O dönemler planlarda eski adıyla "meskûn saha" ve "inkişaf sahası" ayrımı vardı. Yerleşik alanlar "meskûn saha", gelişme alanları "inkişaf sahası" olarak adlandırılırdı. Ayça'nın az önce sözünü ettiği "meskûn sahalar" yani yerleşik alanlarda yönetmelik koşullarına göre uygulama yapılırdı. Yönetmelik, çok daha yüksek ve yoğun bir yapılaşma getirebiliyordu. Aslında kentsel tasarım yapılıp, önemli yollar üzerinde, özellikle önemli bölgelerde kitle etüdüyle, yüksek-alçak, dolu-boş ilişkileriyle, açık alan düzeniyle tasarlanması gerekirken, olay tamamen yönetmelik koşullarına takılıyor. O zaman da sözünü ettiğin emsal gösterme söz konusu oluyor. Yani yolun karşısında neden 7 katlı yapı var da, neden benim tarafımda 4 katlı yapı var hikâyesi. Emsal göstermeyle avukatlar epeyi para kazanıyorlardı. Daha sonra çatı katların tam kata dönüşmesi, sonra tekrar çatı katına izin verilip, bunların da tekrar tam kata dönüşmesiyle yavaş yavaş yükselme olayı başladı.

Cânâ Bilsel: Bu durumda kentsel tasarım sonucunda farklılaşan bir kütle düzeni ve kat yükseklikleri olamıyor.

Güven Bilsel: Kentsel tasarım daha çok bütüncül alanlarda yapılabiliyor. Büyük bir alanın tamamını tek mülkiyet olarak ele geçirebilirsen yapılabiliyor.

Sara Belge: Arşivde bulduğumuz İller Bankası Planları, ilk planlar olmalı diye düşünüyoruz. Siz baktığınızda bu planların ilk planlar mı, yoksa revizyon planları mı olduğunu daha iyi farkedeceksiniz. Biliyoruz ki, sonrasında ada ada, parsel parsel değiştirilmiş alanlar var. Bu değişikliklere ilişkin planları bulamadık. Sizin hazırladığınız ilk planlar ise Mersin Büyükşehir Belediyesi Arşivi'nde bulunuyor.

Ayça Bilsel: İller Bankası'nda çalışmaya başladığımda 1/10.000 ölçeki nazım plan vardı ve biz bu plana dayalı olarak 1/1000 çalışmaya başladık. 1/5000 ölçeği atlayarak doğrudan 1/1000 çalıştık.

Sara Belge: Hocam, Tuğrul Akçura'nın kitabında 1/10.000 ölçekli bir plan var. Üst plan kararlarını içeren, çevre yolunun, konut alanlarının belirlendiği bir plan.

Ayça Bilsel: Bu plan, yay şeklindeki çevre yolu ile iki tarafa doğru uzanan bir plandı. Hala gözümün önünde. Bizim üzerinde çalıştığımız 1/10.000 ölçekli planda çevre yolu yayının kuzeyinde hiçbir yerleşim alanı yoktu. Tuğrul Akçura'nın kitabında yer verdiği nazım planda ise çevre yolunun kuzeyinde yeni gelişme alanları ve bir gecekondu önleme bölgesi bulunuyor. Bu nedenle bu plan daha sonraki bir tarihte yapılmış bir nazım plan revizyonu olabilir.

Cânâ Bilsel: Bu planda yer alan gecekondu önleme bölgesi ve çevre yolu yayının kuzeyinde bağ-bahçe nizamı getirilmiş olması, bu alanların kaçak yapılaşmaya konu olduğunu gösteriyor olabilir.

Sara Belge: Belediye'de İller Bankası planlarının bez üzerine kopyalarının olduğunu, ama bu paftaların da büyük olasılıkla kaybolduğunu söylediler. "Beze işlenmiş İller Bankası planları" olarak arşivde var görünüyor. 1/1000 planlar çok detaylı. Arşivde ayrıca 1/1000 ölçekli planların renklileri de bulunuyor. Kurşun kalemle yapılmış 1/1000 çalışmaları 1970'lere ait planlar olabilir. Ayça Hocam, merkezde sizin çalıştığınız zamanlarda pasaj planları yapıyorlar mıydı? Toros Oteli'nin yanında Toros Pasajı gibi?

Ayça Bilsel: Ara sokaklardan denizin göründüğünü hatırlıyorum, ama pasajları hatırlamıyorum. Güner Gezim Toros Oteli çevresinde çok detaylı bir çalışma yaptı. Dumrul Yavaş'ın çalıştığı sebze-meyve hali de çok enteresandı. Bu hal düzenlemesini Belediye Başkanı istemişti. Sonra yapıldı mı yapılmadı mı, bilemiyorum.

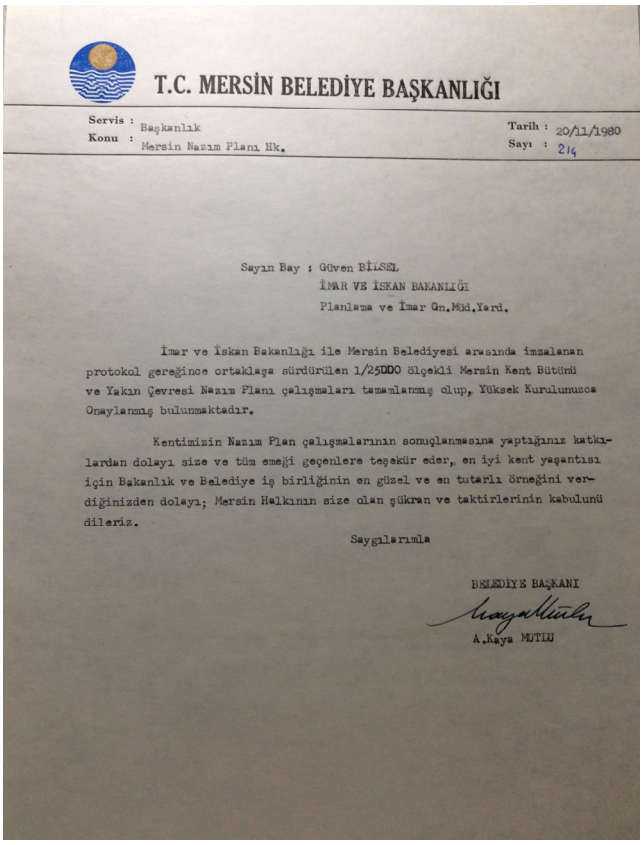
Güven Bilsel: Limanın olduğu bölgede Karaduvar yerleşimi vardı. Çok ilginç, yerleşme alanı tamamen limanın depolama alanları içerisinde kalmıştı. Balıkçı köyüydü.

Ayça Bilsel: Rafinerinin hemen yanında yer alıyordu Karaduvar.

Bölüm 2: Büyükşehir Yasasının Ardından Mersin İçin Yeni İmar Planı Çalışmaları

Güven Bilsel: Mersin kent bütününde bu ilk planlama çalışmalarının farklı aşamalarında yine Mersin'e gidişlerimiz sürdü. İlk seyahatimizin anıları arasında kentin batısında Ayas bölgesinde eski Roma kenti

kalıntıları arasından antik limanda denize girişlerimizi hep anımsarım. 1970'li - 80'li yıllarda Mersin kenti planlama çalışmalarına ilgimiz sürmüştür; Başkan Kaya Mutlu döneminde yaygınlaşarak büyüyen kent bütününde yerinde planlama ekibi kurularak yeniden başlatılan planlama çalışmaları kapsamında oluşturulan Danışma - Denetleme Kurullarında da görev almıştık (Şekil 7).

T.C. MERSİN BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Servis : Başkanlık
Konu : Mersin Nazım Planı Hk.

Tarih : 20/11/1980
Sayı : 214

Sayın Bay : Güven BİLSEL
İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI
Planlama ve İmar Gn.Müd.Yard.

İmar ve İskan Bakanlığı ile Mersin Belediyesi arasında imzalanan protokol gereğince ortaklaşa sürdürülen 1/25000 ölçekli Mersin Kent Bütünü ve Yakın Çevresi Nazım Planı çalışmaları tamamlanmış olup, Yüksek Kurulunuzca Onaylanmış bulunmaktadır.

Kentimizin Nazım Plan çalışmalarının sonuçlanmasına yaptığınız katkılardan dolayı size ve tüm emeği geçenlere teşekkür eder, en iyi kent yaşantısı için Bakanlık ve Belediye iş birliğinin en güzel ve en tutarlı örneğini verdiğinizden dolayı; Mersin Halkının size olan şükran ve taktirlerinin kabulünü dileriz.

Saygılarımla

BELEDİYE BAŞKANI
A.Kaya MUTLU

Şekil 7. Mersin Belediye Başkanı Kaya Mutlu tarafından İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdür Yardımcısı Güven Bilsel'e hitaben yazılan 20 Kasım 1980 tarihli mektup (Kaynak: Güven Bilsel arşivi).

Cânâ Bilsel: 1980 sonrası yeni yasal düzenlemelerin yapıldığı bir dönem. Mersin planlamasında bu dönemde nasıl bir gelişme oldu?

Güven Bilsel: 1980'de Büyükşehir Yasası gündeme geliyor, 12 Eylül sonrası bu yasa çıkıyor. Bölügiray Paşa adında bir korgeneral vardı, onun başkanlığında olan toplantıya ben de görevli olarak katıldım. Hangi kentler büyükşehir olsun, sınırları hangi ilçeleri içine alsın vs. konuları görüşüldü. Şimdi ise il sınırlarına kadar dayanan bir büyükşehir olgusu var karşımızda.

Cânâ Bilsel: O zamanlar "mücavir saha" önemli bir konuydu sanırım.

Güven Bilsel: Evet, belediye sınırları, kent ile kırın sınırını belirlerdi. Kent, belediye sınırlarında ve varsa mücavir alan sınırında biter. Mücavir alan sınırı içerisinde köyler olabiliyor, eğer bir köylü mücavir saha kararına, köylerin hükmî şahsiyetine tecavüz olduğu gerekçesiyle, bir avukat marifetiyle itiraz ederse mücavir sahadan çıkabiliyor. İlginç bir durum vardı: Köy statüsü ayrı, kent statüsü ayrı. Bakanlığın onay yetkileri de kentlerle sınırlıydı. Belediye Meclisi kararları Belediye sınırları içerisinde alınabiliyor, varsa mücavir sahalara genişletebiliyordu. Bu durum, İmar Hukuku açısından böyle. Yalnız, diğer konularda mücavir saha tanımı geçerli değildi. Ama, dediğim gibi, dava konusu olursa bir alan mücavir sahadan düşebiliyordu. Çok ilginç, Lozan Antlaşması'nın bilinmeyen maddelerinden biri olduğu söylenirdi; İzmir bölgesinde Belediye sınırlarının değiştirilemezliği söz konusuydu. Dolayısıyla mücavir saha da ilan edilemiyordu. Ama diğer bölgelerde bu yok. Mesela Mersin için mücavir saha tanımı vardı başta. Belediye sınırı dışında mücavir sahalar bulunuyordu.

Sara Belge: Üst ölçekli plan buna göre mi yapılmıştı hocam?

Güven Bilsel: Ayça Hoca'nın sözünü ettiği, İller Bankası'nın yaptığı 1/10.000 ölçekli nazım plan buna göre yapılmıştı. Planlama alanı o zamanki belediye sınırlarına kadar ele alınıyor.

Ayça Bilsel: Planlama alanı Belediye sınırlarının çok daha altındaydı.

Güven Bilsel: Evet, planlama alanının belediye sınırlarının ötesine geçmesi söz konusu değil. İleride Cennet ve Cehennem obruklarının olduğu bölgeye ve Kız Kalesi'ne kadar olan bölge mücavir alana daha sonra dahil oluyor. İlçe bazında belediyeler oluşturulduktan sonra Büyükşehir sınırları genişliyor.

Sara Belge: Mücavir alan sınırı 1980'lerde belirleniyor olmalı. İller Bankası'nın 1972 yılında yaptığı bir revizyon planı var. 1980'den sonra ise kenti dört, beş bölgeye ayırarak parça parça planlar yapmaya başlıyorlar.

Güven Bilsel: Mersin'de önce Jansen Planı var bildiğim kadarıyla. Daha sonra 1960'ların başında İller Bankası Planı yapılıyor. Ondan sonraki aşamalarda 1980'lerde Kaya Mutlu'nun yaptırdığı plan revizyonu çalışması var. Bu çalışmayı yapan genç bir ekipti. Bu

ekipten bir kişi daha sonra Avustralya'ya yerleşti. Mersin'in büyükşehir olması aşamasında ve ilçe belediyelerinde ayrı ayrı plan çalışmaları yapıldı. Benim izleyebildiğim aşamalar onlar. Belediyenin kendi kurduğu bir planlama ofisi 1980 yılında Mersin İmar Planı revizyonunu gerçekleştirdi.

Sara Belge: O dönemde Dünya Bankası'ndan sağlanan fondan Mersin de faydalanmıştır. Çağdaşkent, Akbelen bölgelerinin planı yapılıyor. Bir bölümü üst gelir grubuna uygun, bir bölümü toplu konut olarak tasarlanıyor. Hatta birçoğunun kentsel servisleri çok daha sonrasında yapılıyor. Ama o hibe, Mersin için çok iyi kullanılıyor.

Cânâ Bilsel: O zaman bu hibe ile, Mersin Belediyesi tarafından bu planlama ofisi kurulmuş olmalı. Ankara'da da bir büro kiralandığını söylemiştiniz. Bunun için bir kaynağı var demek ki.

Güven Bilsel: Var tabii, esaslı bir kaynak var yurt dışından herhalde. 6785 önemli bir yasaydı. Kamunun denetiminde planlama ve her türlü plan uygulamasını izleme görevini yetkili bakanlığa bırakıyordu. 1972 tarihinde 1605 sayılı yasa ile 6785 sayılı İmar Yasası'na ek olarak getirilen hükümlerde ilgili bakanlığa, belediye sınırı ve mücavir alanlar dışında da plan yapma ve onama yetkisi tanınmıştı. Buna karşılık, 3194 sayılı yasa, yetkiyi tümüyle yerel yönetimlere devrediyor. İlk İmar Yasası Demokrat Parti yönetiminde çıkıyor. Bununla birlikte devletçi bir yasaydı. Ama 3194 sayılı yasa neo-liberal söylemin geçerli olduğu dönemde çıkıyor. İmkanları, olanakları, teknik kapasitesi ne olursa olsun her şeyden yerel yönetimler sorumludur demektedir. O zaman ilgili bakan Safa Giray konuşuyor, karşısında çeşitli yerlerden gelmiş belediye başkanları var, "Ey küçük yerlerin belediye başkanları, siz artık özgürsünüz, hiçbir şey sizi kısıtlayamaz" diyor. Ondan sonra neler olduğunu biliyorsunuz.

Notlar

1. A. Ayça Bilsel, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (MSGSÜ) Mimarlık Bölümü'nden 1960 yılında Yüksek Mimar derecesiyle mezun oldu, 1974 yılında İngiltere'de Sheffield Üniversitesi'nden Kentsel Tasarım alanında lisansüstü uzmanlık derecesi aldı. 1962 yılından 1989 yılına kadar İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü ve İmar Planlama Dairesi'nde çeşitli görevler yapan Ayça Bilsel, İmar Planlama Daire Başkan Yardımcılığı görevinde bulundu. 1989-2016 arasında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak eğitime katkı verdi, şehir planlama ve kentsel tasarım konularında atölye çalışmaları yürüttü. Ayça Bilsel'in eşi S. Güven Bilsel ve arkadaşları ile katıldıkları Erzurum, Adana, Sivas, Trabzon, İzmit imar planlama, Zonguldak Metropoliten Alan planlaması yarışmalarından ödül ve mansiyon dereceleri bulunmaktadır. Gaziantep 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı kentsel tasarım yarışmasında birincilik ödülü ve T.C. Cumhurbaşkanlığı himayelerinde UIA tarafından düzenlenen Uluslararası Gelibolu Barış Parkı Kentsel Tasarım yarışmasında eşdeğer mansiyon ödülü aldı. Birincilik ödülünü aldıkları Gaziantep 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı kentsel tasarım projesinin müellifi olarak uygulama projelerinin yapımını üstlenen Ayça Bilsel, Kültür Bakanlığı'nca yürütülen Niğde, Bartın ve Afyonkarahisar Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarını gerçekleştirdi.

2. Prof. Dr. S. Güven Bilsel İstanbul Teknik Üniversitesi'nden 1960 yılında Yüksek Mühendis Mimar derecesiyle mezun oldu. İngiltere'de Sheffield Üniversitesi'nde 'Kent ve Bölge Planlama' ana bilim dalında yüksek lisans eğitimi yaptı, Kraliyet Kent Planlama Enstitüsü (RITP) sınavından da geçerek M.A.TRP. unvanı aldı. 1963 yılında göreve başladığı İmar ve İskân Bakanlığı'nda uzun yıllar çeşitli görevlerde bulundu. İzmir, Bursa ve İstanbul Nazım Plan çalışmalarına yönetici olarak katkıda bulundu; takdirnamelerle ödüllendirildi. Planlama ve İmar Genel Müdür Yardımcılığı görevinde bulundu. Güven Bilsel, Ulusal ve Uluslararası düzeyde 'Kent Planlama' ve 'Kentsel Tasarım' proje yarışmalarına eşi, çocukları ve arkadaşları ile katıldı. İller Bankası tarafından düzenlenen Adana Kent Bütünü Planlama Yarışması'nda İkincilik Ödülü, İzmit Kent Bütünü Planlama Yarışması'nda İkincilik Ödülü, Zonguldak Metropoliten Alan Planlama Yarışması'nda Beşincilik Ödülü, Erzurum ve Sivas kent planlama yarışmalarında Mansiyon ödülleri aldı. Gaziantep Atatürk Kültür Parkı Kentsel Tasarım Yarışması'nda (A. Ayça Bilsel, F. Cânâ Bilsel, Halim Emirhasanoğlu, Ayşen Maden ve diğerleri ile birlikte) birincilik ödülü (1989), T.C. Cumhurbaşkanlığı himayelerinde UIA tarafından düzenlenen Uluslararası Gelibolu Barış Parkı Kentsel Tasarım Fikir Yarışması'nda Eşdeğer Mansiyon ödülü (1998) aldı. Kentsel Koruma Planları ve Kentsel Tasarım Projeleri düzenledi. Bunlar arasında Gaziantep 100. Yıl Atatürk Kültür Parkı kentsel tasarım projesi ile, Afyonkarahisar, Niğde ve Bartın Koruma Amaçlı İmar Planları bulunmaktadır.
Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi'nde, fakültenin kuruluşu öncesinden başlayarak aralıklarla yirmi yılı aşan bir süre (yarı zamanlı) öğretim görevi üstlendi. Doktora çalışmasını tamamladı; Şehir Planlama Bilim dalında Doçent unvanı aldı. Profesör unvanını aldığı Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde Kent ve Bölge Planlama Bölümü'nün kuruluşuna katkıda bulundu, Dekan Yardımcılığı ve Bölüm Başkanlığı görevlerinde bulundu. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi'nde yarı zamanlı öğretim üyeliği ve doktora tez yöneticilikleri görevleri üstlendi. KTO Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde öğretim üyesi olarak eğitime katkıda bulundu.

3. Fransız mühendis, mimar ve şehir plancısı Henri-Jean Calsat, Fransa'da, Cezayir'de ve Afrika'da çok sayıda kentin planlarını hazırlamıştır. Fransa Şehircilik Bakanlığı tarafından 1950'de Strasbourg kenti çevresinde 23 belediyeyi kapsayan planlama çalışmasını yürütmek üzere görevlendirilmiştir. Jean Calsat tarafından geliştirilen Analitik Etüt yöntemi bu dönemde İller Bankası'nda planlama çalışmalarında kullanılmıştır. https://fr.wikipedia.org/wiki/Henri-Jean_Calsat

4. Türkiye'nin ilk şehirci mimarlarından Asım Kömürcüoğlu'nun kızı olan Mimar Nezihe Taner, Almanya'da Şehircilik alanında doktora derecesi almıştı. Dr. Nezihe Taner, İller Bankası'nda çalışmaya başlamadan önce, eşi Pertev Taner

ile birlikte Karabük ve Mardin de dahil olmak üzere birçok kentin imar planının müellifliğini yapmıştı.
5. Mersin Şehri Mevzi Plan Yarışması'nın jürisinde, İçel Valisi Muhlis Babaoğlu, Belediye Başkanı Zeki Ayan ve Y. İnşaat Mühendisi Selahattin Babüroğlu danışman jüri üyeleri, Mithat Yenen jüri başkanı, Recai Akçay, Bülent Berksan, Doğan Tekeli ve Behruz Çinici jüri üyeleri, Melahat Topaloğlu ise raportör olarak görev almıştır. Mevzi plan yarışmasında Mehmet Doruk Pamir ve Kemal Güngör Aran ekibi birincilik ödülünü, Yavuz Taşçı ve Baran İdil ikincilik ödülünü, Niyazi Duranay, Orhan Şahinler, Kemal Batur üçüçüncülük ödülünü kazanmıştır. "Mersin Şehrinde Mevzi İmar Planı," *Mimarlık Dergisi*, 1965, cilt 2, sayı 16, s. 18-23.

KAYNAKLAR

Akçura, T. (1982). 'İmar Kurumu Konusunda Gözlemler', ODTÜ, Ankara, 167-180.

Anonim, (1965), "Mersin Şehrinde Mevzi İmar Planı," *Mimarlık Dergisi*, 1965:2- 16, 18-23.

Ünlü, T., (2009), "Mekânsal Planlamanın Kentin Biçimlenmesine Etkisi: Mersin Örneği," *Planlama*, Sayı:3/4, s.35.